

POGLED NA (SVOJE) DELO

Slavko Pregl

RAZKOŠNO GNEZDO POD SINJIM NEBOM

Najprej se spominjam, kako za mizo v kuhinji sedimo mama, oče in trije sinovi. Oče iz papirnate vrečke, takrat se je plače dobivalo v konkretnem denarju, vleče bankovce in jih premišljeno podaja mami. Mama ima pred seboj več kuvert: na eni piše najemnina, na drugi elektrika, na tretji voda. Na največji kuverti piše izdatki. Zdaj mama iz nje potegne na drobno popisani list; v dolgih stolpcih so z njeno pisavo nanizani izdatki vseh dni v minulem mesecu. Kot bivša poštna uslužbenka ima smisel za red in natančnost. Pod vsakim stolpcem je potegnjena črta in pod njo seštevek. Na posebnem listku je zabeležen seštevek seštevkov. Bankovci romajo v vse te kuverte. Trije sinovi napeto opazujemo, če bo v očetovi kuverti še kaj ostalo. Oče vidi naše poglede, nekaj časa z resnim obrazom potuje po naših očeh, potlej pa se zasmeje in tudi vsakemu od nas odšteje nekaj bankovcev. Že pred časom smo se dogovorili, da doma ne bomo prosjačili za denar za svoje želje: dobivamo žepnino in sami odločamo, kaj z njo, kot vemo in znamo. Zdaj se razletimo vsak na svoj konec in iz svojih kuvert izvlečemo svoje spiske: kaj smo počeli z denarjem prejšnji mesec, kaj lahko izpeljemo do takrat, ko bomo z očetom spet sedli za mizo. Morda bomo takrat dobili kaj več? Okviri za želje in sanje so zaenkrat postavljeni.

Doma smo naročeni na revijo *Ciciban* in tednik *Pionirski list*. To gre iz skupnega proračuna. Pri knjigah je drugače.

Starejši brat je naročen na zbirko Kondor; to so težke knjige, ki jih jaz, srednji sin, še ne razumem. Brat mi pove, da sem še majhen in neumen.

Jaz sem naročen na knjige iz zbirke Sinji galeb. Mlajšemu bratu skušam dopovedati, da je še majhen in neumen, a jih vseeno kdaj vzame v roke. Najbrž nič ne razume, a s knjigo v roki se dela pametnega.

Strašno imenitno se mi zdi, da imam svoj denar in da si kupujem svoje knjige. Ves čas jih prelagam po knjižni polici v kabinetu, kjer spimo vsi trije bratje. V šoli sem priden in vsako leto ob koncu dobim knjižno nagrado: v eni je celo podpisan župan, ki nas je sprejel v svoji pisarni in nas obdaril. Po delu med počitnicami grem z zaslužkom v knjigarno. Četudi v predmestju, jo imamo. Majhna, debelušna gospa Možek me vedno prijazno spusti med knjižne police za prodajnim pultom, kamor sicer stranke nimajo dostopa. Prvi dve knjigi, ki ju kupim za svoj denar, sta Plutarhovo *Življenje velikih Grkov* in Tukididove *Peloponeške vojne*. Z debelima knjigama se opotekam proti domu in ju nesem tako, da sta vidna naslova; naj ljudje vidijo, do kam seže moja pamet. Khm, *Peloponeških vojn* še do danes nisem prebral do konca.

Poleti sem na počitnicah pri stari mami na Dolenjskem. Stari ata dobiva in prebira *Glas Amerike*, stric je naročen na Sužnje Karla Maya, ki prihajajo v paketih po tri knjige. Sreča mi je naklonjena; vsakič se tudi z zvijačami nekako pririnem, da jih berem prvi. V bližnjem mestu v lepi hiši stanuje upokojena upravnica pošte, bivša šefica moje mame. Naklonjeno odpre vrata v svoj s knjigami založeni salon, v katerem hvaležna ljubljanska srajca pohlepno sega po natisnjenih zakladih.

Ampak, kakorkoli se že odvijajo mamljive bralske pustolovščine, najsvetlejšje zvezde so knjige iz zbirke Sinji galeb. Tam je vse, kar si odraščajoči mulc lahko zamisli ali želi: domišljija, pustolovščina, strašne bitke, skrivnosti, ljubezen, jeza, žalost, krivice, razkošen humor.

* * *

Ko danes gledam nazaj, se ne morem povsem odločiti, kaj mi je najbolj leglo v srce in možgane. Branje mi je popolnoma razvezalo domišljijo. Videl sem knjižne junake, jih v glavi oblikoval, jim dodajal obraze in barval lase, hodil sem z njimi, jih srečeval na ulici, včasih sem bil eden od njih ... Pogosto me je zjezilo, če je po kakšni zgodbi iz Sinjega galeba nastal film, saj so filmski liki služili režiserjevim in ne mojim videnjem. Filmska Marjana iz *Robina Hooda* ni prav nič spominjala na najstarejšo hčer profesorice slovenščine iz zgornjega nadstropja našega bloka, kot sem Marjano videl jaz. Pošast iz *20.000 milj pod morjem* je bila na filmu smešna igračka v primerjavi z grozljivo hobotnico, ki sem si jo po knjigi naslikal sam. Moj namišljeni Taras Bulba bi kar odpihnil kakšnih deset Tarasov – Yulov Brinnerjev iz filma. Vsakič sem se moral ustaviti, da ne bi moji ljubi, suhljati teti Angeli, ki je pekla najboljše maslene rogljičke na svetu, rekel gospa Iztepavka; kar videl sem našega plešastega, z debelimi očali opremljenega učitelja zgodovine, kako samega sebe ujame v stroj za lovljenje vlomilcev, kot si ga je zamislil profesor Modrinjak. In seveda, trenerju takrat jugoslovanske nogometne reprezentance bi, slovenskemu danes pa tudi, če bi ga srečal, predlagal v branje *Nepremagljivo enajsterico*. Kako sijajno je bilo prebrati: oče je rekel svojim enajstim sinovom, naj zmagajo, in sinovi so ga ubogali in zmagali. Ne vem, če sta to knjigo brala tudi moja mama in oče ter se navzela metod starega Ropotca, a malce osramočeno moram priznati, da sem ju – kajpak iz današnjega zornega kota – kar prevečkrat in precej pohlevno ubogal. No ja, saj če se danes pogledam, mi to niti ni preveč škodilo. Me pa, kajpak, to ni oviralo, da ne bi kaj nadvse koristnih življenjskih naukov povzel od Toma Sawyerja in Hucka Finna. Ko sem mnogo let kasneje nekoč postopal ob Mississippiju, je k meni ognjevit pristopil možak in mi ponudil sijajno enkratno poslovno priložnost, da zelo poceni kupim velik kompleks propadajoče tovarne na robu New Orleansa, če ne v celoti, pa vsaj kakšno delnico. Z zanimanjem sem ga poslušal, potlej pa povedal, da me je moj partner Samuel Langhorne Clemens malo prej obvestil, da je v mojem imenu kupil obsežno posest v New Yorku in da ta hip nimam več prostega denarja. Imel sem občutek, da je možak moje investicijske zadržke razumel, ni pa se mi zdelo, da bi mu bil moj partner znan.

Če se skratka spomnim svojih prvih branj, so knjige, in kajpak še posebej tiste iz Sinjega galeba, tudi spomin na toplo družinsko gnezdo, srečno vzdušje, na tisto premišljeno varčno razporejanje družinskega denarja, kjer se je vedno našlo tudi nekaj za knjige, in seveda tudi na rahlo, četudi ljubeče bratsko zbadanje. Če je bilo najmlajšemu bratu kdaj še posebej hudo, je – kot sem nekje že povedal – iz

varne razdalje zakričal, da je pri nas doma kot v slovenskih ljudskih pravljicah: oče ima tri sinove, prva dva sta bedaka, najmlajši je pa pameten. Starejši brat je opazko vzvišeno preslišal, jaz pa sem užaljeno jezikal, da samo majhni in neumni pravljicam res verjamejo.

* * *

Potem so leta po stari zvijači življenja začela teči drugače in polagoma sem se znašel sredi drugačnih knjig; ni jim manjkalo ne zelo posebnega humorja ne posebne žalosti in še najmanj je primanjkovalo krivic. Skratka, študiral sem ekonomijo. Domače žepnine ni bilo več in šel sem prodajat blago, ki se je ponujalo samo: besede.

Takrat je urednica revije *Pionir* Draga Tarman, ki je v Mladinsko knjigo uvedla poljudno znanost za mlade bralce, dobila zamisel, da bi osvetlila zgodovino mladinskega tiska, še posebej, kako se je to odvijalo v času narodno osvobodilne vojne pri nas. Dva honorarca, sodelavca *Mladine*, oba študenta ekonomije, sva zastrigla z ušesi ob obljubljenem honorarju. In če izpustim številna nenavadna odkritja in zabavne pustolovščine, naj se kar takoj ustavim pred vrati stanovanja v večji hiši na Ruski ulici v Ljubljani, blizu hale Tivoli in pivovarne Union, kamor me je prineslo raziskovanje. Na njih je pisalo: Tone Seliškar.

Ja, srečal sem Toneta Seliškarka v živo. Današnje brskanje po podatkih pove, da je bilo to nekaj let pred njegovo smrtjo. Pred tem je petnajst let služboval kot učitelj ročnega dela na osnovni šoli Prule. Leta 1985 je dobila ime po njem in ga kasneje, v zanimivih časih, izgubila.

Nekam nejasno se spominjam ne preveč velikega moža z visokim čelom, ki me je gledal nekako postrani, ne vem več, katero oko mu je povzročalo težave, in me posadil za kuhinjsko mizo. Bil je v karirasti srajci z zavihanimi rokavi, hlače so mu na pravi višini držale široke naramnice. Potem sva se pogovarjala, povedal je, da si je kot otrok želel postati strojevodja, kot je bil njegov oče. Hja, sem si rekel, jaz sem si želel postati kmet, tako kot moja babica. Očitno tisti ljudje, ki nam spodleti pri konkretnem delu, postanemo pisatelji.

Nisva kaj dosti govorila o *Bratovščini sinjega galeba*. Mene so bolj zanimala *Mule*, zbirka vsakršnih dogodivščin, ki so reševale ali oteževale življenje partizanom med bojem. Mladim bralcem so bile po moji takratni vednosti zelo všeč; lahko je imeti rad, če se vse godi na papirju in ne v resničnem mrazu, snegu in ledu.

Zadnjič sem poslušal nek referat, v katerem je tudi Seliškar za nazaj dobil nekaj očitkov, da so v izdajah *Bratovščine sinjega galeba* po vojni in v novem družbenem redu glede na prvo izdajo iz zgodbe izginili božič in nedeljske maše in se spremenili v novo leto in nedeljska druženja. Nadvse pohvalno je, če natančni teoretiki analizirajo črke in besede, ali pri Seliškarku ali pri *Piki Nogavički*, a jaz iskreno dvomim, da mlade bralce to zanima. Stavil bi, da jih bolj zanima zgodba, dogodivščine, prijateljstva, veselje in žalost, še več, po moje precej radi skupaj praznujejo oboje, božič in novo leto.

* * *

Potem me je nekega jutra, ko sem najbrž grizljal svinčnik in ob redakcijskem pisalnem stroju na *Mladini* premišljeval o vlogi inflacije v nadaljnjih zmagah samopopravnega socializma, zmotil Valter Samide, urednik *Pionirskega lista*. Prepričal

me je, naj svoj humor raje stresam tistim, ki ga imajo radi, namesto da ga vsiljujem tistim, ki zanj nimajo nobenega smisla. Od gospodarskega komentiranja v *Mladini* sem torej preskočil k potepuški *Odpravi zelenega zmaja* v *Pionirskem listu*. To je bilo moje prvo daljše besedilo za mlade bralce. Še več, z njim sem se nedvomno vpisal v zgodovino slovenske mladinske literature, saj sem odkril ilustratorja Marjana Mančka. Pravzaprav, odkril se je sicer sam, ampak jaz sem mu odprl vrata v knjižno ilustracijo, saj je bil Zmaj prva večja stvar, ki jo je ilustriral. Za knjigo so pripravili poseben prospekt in zaradi vrhunsko plačanih akviziterjev tudi prodajni uspeh ni izostal. Kasneje je sledilo še šest izdaj in še danes, po vseh desetletjih, gre Zmaj dobro v izposoj.

In kovati me je bilo treba, dokler sem bil še vroč. Samide me je nagovoril za novo zgodbo, tokrat za malo starejše bralce. Kot sem že omenil, so me v mladih letih naučili ubogati, in sem skratka napisal, kar mi je bilo naročeno zdaj. Za zgodbo sem pripravil tri naslove. Samide je med njimi izbral *Genije v kratkih hlačah*. Priznam, da se mu je naslov iz zornega kota tekstilne industrije dobro posrečil. Po kratkih pridejo dolge hlače in še kasneje ti država ali ljubezen pomagata, da nekoč ostaneš brez hlač.

Po objavi v *Pionirskem listu* sem *Genije v kratkih hlačah* odnesel uredniku Ivu Minattiju; poznala sva se, saj sva oba skupaj dremala na sejah delavskega sveta Mladinske knjige. Ivo je brez besed vzel rokopis in rekel:

»Slavko, takoj čez tri mesece ti bom povedal, kaj mislim.«

S spoštljivo pohlevnostjo sem se soočil z mislijo, da je čas relativen in da za tehtne urednike teče drugače kot za neučakane avtorje. Ampak Ivo mi čez tri mesece ni rekel nič o tem, kaj misli, pač pa sem dobil pogodbo za vstop v zbirko Sinjega galeba. To mi je bilo kajpak všeč in enkrat kasneje, morda je bilo na kakšen hladen dan, sem mu prinesel še *Genije v dolgih hlačah* in verjetno zaradi kompletiranja garderobe jih je Minatti dodal v zbirko. *Geniji v kratkih hlačah* so doživeli devet izdaj in štiri prevode.

Še najbolj zabavna doživetja so spremljala mojo knjigo *Srebro iz modre špilje*. Že ko je v nadaljevanjih izhajala v *Pionirskem listu*, mi je Niko Grafenauer namignil, da ni kakšne posebne potrebe, da vanjo, četudi zelo bežno, vpletam davno zgodbo o partizanski pustolovščini. V pripravi za knjigo sem to malce oklestil in vse skupaj odložil v predal. Čez čas sem besedilo odnesel drugemu uredniku v drugo založbo, ki ga je prebral in zavrnil rekoč, da mladim bralcem ne more ponuditi knjige, ki je tako polna erotike. Nadvse presenečen sem šel pohotno znova brat svoje besedilo in zelo razočaran ugotovil, da kljub primernim letom očitno na dan prihajajo katastrofalne posledice pomanjkanja ur spolne vzgoje v mojih občutljivih šolskih letih. Zgodbo sem spet za nekaj časa odložil v predal in jo potem odnesel uredniku Vasji Cerarju. Vasja je tako namig na partizansčino kot obilico erotike dobro prenesel, a počakal me je za drugim vogalom.

»Kdo pa je sploh glavni junak v tej zgodbi? Jaz ga ne vidim.«

Sreča je na strani pogumnih. Samozavestno sem odvrnil:

»Gre za kolektivnega junaka. Marjana Kobe je že pri *Odpravi zelenega zmaja* znanstveno ugotovila, da v mojih zgodbah nastopa kolektivni junak.«

Vasja je molče in herojsko prenesel moj nizki udarec in *Srebro iz modre špilje* uvrstil v Sinjega galeba. Knjiga je kasneje dobila nagrado večernica in bila prevedena v štiri jezike.

O tem, kako se je v zbirko Sinjega galeba skozi roke urednika Boštjana Gorenca Pižame uvrstila moja knjiga *Spričevalo*, ne vem povedati nič posebnega. V pripravi se nista soočila ne skupna masa Pižaminih uredniških argumentov ne moja pisateljska višina in besedilo je izšlo v svoji izvirni podobi. Kasneje sem na cesti srečal Petra Svetino, ki mi je zaradi nesramnega centimetra več odvzel naziv največjega živečega mladinskega pisatelja. Prijateljsko mi je rekel:

»Če kje obstaja kakšna nagrada za mladinski roman, jo mora dobiti *Spričevalo*.«

V tistem hipu sem kajpak takoj zrasel več kot za centimeter in si na prsa pripel Petrovo priznanje. Potem sva se razšla in vse je bilo tako kot prej.

Prav je, da omenim še *Genije brez hlač*, ki niso izšli v zbirki Sinji galeb. Ko sem rokopis ponudil svoji ljubi založbi, so mi povedali, da lahko izide takoj čez tri leta, morda celo čez dve. Meni se je to kajpak kljub relativnosti časa zdelo preveč in sem rokopis odnesel drugam. Knjiga je izšla čez tri mesece, doslej doživela dve izdaji ter prevode v pet jezikov. Na šolah je bila precej popularna, dekleta in fantje pa so me z vprašanji vseh vrst veselo skušali spravljati v zadrego. Neka deklica me je vprašala, če sem že videl kakšnega genija brez hlač. Brez najmanjšega zardevanja sem ji zaupal, da ga vidim vsako jutro v lastni kopalnici.

Jubilejni ponatis *Srebra iz modre špilje*, moje četrte knjige v zbirki Sinji galeb, je izšel pod skrbnimi rokami moje četrte urednice Alenke Veler. Kajpak sem jih bil nadvse vesel. Verjamem, da se jim bom z veseljem prepustil še kdaj.

* * *

Zbirka Sinji galeb je najstarejša, in naj dodam, najboljša zbirka mladinske literature pri nas. Mnogi mladi bralci so pred mnogimi leti izdatno zajemali iz nje, mnogi se vanjo potapljajo danes. Iz teh knjig je mogoče pohlepno črpati in se navdihovati ob širnih daljavah človeškega duha, v teh knjigah je na voljo obilica materiala, iz katerega se kujejo dobri ljudje. Te knjige so skupaj neke vrste razkošno gnezdo, topel dom, iz katerega pod sinje nebo na miselnih galebih vzletajo mladi ljudje. Danes se žal v preveliki meri srečujemo tudi z ljudmi, ki razdirajo to, pa seveda še vsa druga topla gnezda, ljudi, ki so zamudili ponujeno bogastvo v izbranih knjigah, saj naduto mislijo, da vse vedo. Tem bodo galebi iz sinjih višin na hudobne glave spustili kakšno sporočilo; pa si bodo morda ocedili glave in tisto, kar je v njih. Pravice do toplih gnezd in sinjega neba si ljudje ne smemo pustiti vzeti. Skratka, Sinjemu galebu zdajle želim sto let. Obljubim, da takrat na proslavi ne bom imel govora.